

умов та ресурсів. Мова, перед усім іде про глибоку переробку місцевої сільськогосподарської, будівельної, лісової та іншої сировини. Важливе значення має також і створення локальних економічних кластерів легкої промисловості, металообробки тощо; 3. Розвиток в містах позаіндустріальних видів економічної діяльності і перед усім туризму та рекреації, логістики, виставкової діяльності, що характеризуються потужним пропульсивним ефектом; 4. Широке використання в містах матеріальних (пам'ятки історії та культури, сакральні об'єкти тощо) та нематеріальних (бренд території, креативна та ділова активність населення тощо) активів, здатних створювати ефекти мультиплікатора.

МЕТОДИКА КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЗРУШЕНЬ У СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Марущинець А.В

Інститут географії НАН України

Однією із ключових проблем розвитку територіальної організації господарства України є формування раціональної спеціалізації сільськогосподарського виробництва, яка визначається комплексом динамічних чинників. Провідну роль серед них відіграє динаміка кон'юнктури ринків сільськогосподарської продукції, впровадження у виробництво інноваційних агротехнологій, продуктивних сортів рослин та порід тварин, зміни в організації сільськогосподарського виробництва тощо. В залежності від характеру та інтенсивності впливу цих чинників, їх поєднання в межах окремих територій відбуваються певні зрушення в сільськогосподарській спеціалізації. Ці трансформації можуть мати як суспільно ефективний так і деструктивний характер. Отже, проблема дослідження змін спеціалізації сільськогосподарства, виявлення трендів його розвитку в регіонах України в сучасних умовах набуває особливого значення. Цьому питанню в усі періоди приділялася значна увага як в економічних, так і суспільних науках. Специфіка сучасного етапу реформування економіки та соціальної сфери потребує пошуку нових та адекватних методів дослідження спеціалізації та її змін.

Як показує аналіз наукової літератури, для визначення територіальної спеціалізації сільськогосподарства використовуються різні методичні підходи. Найпоширенішою є розроблена І.Ф. Мукомелем методика, яка включає кілька етапів визначення типу спеціалізації сільськогосподарства території за провідними галузями [1]. О.Г. Топчієв пропонує метод середньогалузевого відсотка згідно з яким галузь є спеціалізуючою, якщо її частка перевищує середньогалузеву [2]. М.Д. Пістун запропонував визначати спеціалізацію сільськогосподарства за індексом локалізації [3]. П.О. Сухий використовував метод приведення показника «зернова одиниця», який давав змогу перевести усі види продукції через відповідну систему коефіцієнтів до

порівняльного виду [4], С.П. Сонько застосував авторські підходи, які ґрунтуються на експертних оцінках, методах просторової інтерполяції «Полігони Тіссена-Вороного» [5].

Аналіз існуючих у вітчизняній науці підходів та методів дослідження спеціалізації засвідчив необхідність їх коригування та розширення. Зокрема це стосується вихідних показників аналізу. Вихідним показником для визначення спеціалізації сільського господарства, на відміну від попередніх дослідників, які використовували показники структури товарної продукції, вважаємо за необхідне використовувати показники *валового виробництва сільськогосподарської продукції*. У сучасних умовах використання цього показника являється більш доцільним.

По-перше, на сьогодні офіційна статистика виділяє дві категорії господарств – сільськогосподарські підприємства та господарства населення, а показники товарної продукції сільського господарства розраховують тільки для першої категорії, тоді як валова продукція подається для обох.

По-друге, при визначенні спеціалізації не можуть бути проігноровані господарства населення, у яких виробляється більше половини сільськогосподарської продукції, а за окремими видами є головними виробниками, зокрема за виробництвом картоплі, овочів, плодів, молока, м'яса. Тому вважаємо за необхідне використовувати саме показники валового виробництва в усіх категоріях господарств.

У сучасних умовах збір статистичної інформації по кожному господарству (підприємству) є неможливим. Разом з тим, доступною є інформація, яку органи статистики узагальнюють на рівні *адміністративних районів* у розрізі як сільськогосподарських підприємств, так і господарств населення.

Аналіз трансформаційних змін спеціалізації проводять за певний проміжок часу. При цьому визначають базовий та порівняльний роки, виявляють і аналізують основні тренди і трансформаційні зрушення в спеціалізації сільського господарства певної території.

Валове виробництво по окремих галузях сільського господарства розраховує служба статистики у натуральному виразі. У зв'язку з цим за допомогою середніх цін реалізації необхідно перевести його у вартісні показники з урахуванням цін, діючих у визначені роки.

Рівень спеціалізації сільського господарства на виробництві певних видів продукції доцільно визначати за допомогою *індексу локалізації* (I_L), розрахунок якого було адаптовано під наше дослідження:

$$I_L = \frac{p_r}{s_r} : \frac{P_c}{S_c}, \quad (1)$$

де p_r – вартість валової продукції i галузі району в грошовому виразі, P_c – вартість валової продукції i галузі країни, s_r – площа території району, S_c – площа території країни. Якщо $I_L \geq 1$, то район спеціалізується на виробництві продукції відповідної галузі сільськогосподарського виробництва.

За цим методом певна галузь є спеціалізуючою тільки тоді, коли показник обсягів її виробництва у перерахунку на одиницю площі в межах району (певної території) перевищує аналогічні показники по країні.

У кожному адміністративному районі по кожній галузі сільськогосподарського виробництва можна розрахувати індекси локалізації, та згрупувати в матрицю А.

$$A = \begin{pmatrix} I_{L11}^i & I_{L12}^i & \cdots & I_{L1n}^i \\ I_{L21}^i & I_{L22}^i & \cdots & I_{L2n}^i \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ I_{Lm1}^i & I_{Lm2}^i & \cdots & I_{Lmn}^i \end{pmatrix}, \quad (2)$$

де рядки $I_{L11}^i \dots I_{Lm}^i$ являють собою індекси локалізації окремої галузі для кожного з районів, а стовпці $I_{L11}^i \dots I_{L1n}^i$ – індекси локалізації кожної з галузей по районах. Матриця складається для двох часових періодів: А – базового та Б – порівняльного. Для кожного району у відповідний період на основі кластерного аналізу можна виділити типи районів за поєднанням галузей спеціалізації, а на основі цих типізацій здійснювати картографування території за особливостями сільськогосподарської спеціалізації у відповідні періоди.

Наступним етапом методики є виявлення зрушень у спеціалізації сільського господарства за період А – Б. Для цього слід обрахувати *індекси трансформаційних змін* у спеціалізації кожної галузі R у районах за формулою:

$$B = \begin{pmatrix} I_{L11}^i & I_{L12}^i & \cdots & I_{L1n}^i & | & I_{L11}^i & I_{L12}^i & \cdots & I_{L1n}^i \\ I_{L21}^i & I_{L22}^i & \cdots & I_{L2n}^i & | & I_{L21}^i & I_{L22}^i & \cdots & I_{L2n}^i \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots & | & \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ I_{Lm1}^i & I_{Lm2}^i & \cdots & I_{Lmn}^i & | & I_{Lm1}^i & I_{Lm2}^i & \cdots & I_{Lmn}^i \end{pmatrix} = A \quad (3)$$

Інтенсивність трансформації спеціалізації сільського господарства кожного з районів обраховується за формулою:

$$R_{ch} = \sum R_{mn}, \quad (4)$$

де R_{ch} – індекс інтенсивності трансформації спеціалізації сільського господарства району.

Сума індексів трансформаційних змін у випадку зниження рівня спеціалізації набуває від’ємного значення, у випадку зростання – додатного. Саме величина індексу R_{ch} відображає рівень інтенсивності трансформації спеціалізації сільського господарства районів. Отриманий результат дає змогу укласти карту змін спеціалізації сільського господарства території за певний період.

Представлена методика може бути використана при дослідженні змін у спеціалізації сільського господарства всієї території України на рівні адміністративних районів, що дало б змогу виділити проблемні сільськогосподарські території та окреслити напрямки їх збалансованого розвитку.

Література

1. Мукомель І.Ф. Сільськогосподарські зони української РСР / І.Ф. Мукомель – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1961. – 473 с.

2. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики. / О.Г. Топчієв. –Одеса.: Астропринт, 2005. – 632 с.
3. Пістун. М.Д., Гуцал В.О., Провотар Н.І. Географія агропромислових комплексів. – К.: Либідь, 1997. – 200 с.
4. Сухий П. О. Агропродовольчий комплекс Західноукраїнського регіону: монографія / П.О. Сухий. – Чернівці: Рута, 2008. – 400 с.
5. Сонько С.П. Виробнича типологія сільського господарства харківської області: тридцять років потому / С.П. Сонько // Часопис соціально-економічної географії. – 2015. – Вип. 19 (2). – С. 30–39.

АНТРОПОГЕННА ЕВОЛЮЦІЯ ҐРУНТІВ В МЕЖАХ ДАВНЬОГО ПОСЕЛЕННЯ III-IV СТ. Н. Е. НА ЛЬВІВЩИНІ НЕПОДАЛІК СЕЛА ЙОСИПІВКА

¹ *Матвіїшина Ж.М.,* ² *Пархоменко О.Г.*

¹ Інститут географії НАН України

² Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

Вивчення ґрунтів, ґрунтових покривів та історії їх розвитку дає ключ для пізнання закономірностей розвитку природи й ландшафтів у часі та просторі. Викопні ґрунти є тонким індикатором фізико-географічних обстановок минулого. Розробка, розвиток та застосування палеопедологічного методу у комплексі палеогеографічних знань, теоретичне його обґрунтування Д.К. Глінкою, А.І. Набоких, В.І. Крокосом, І.П. Герасимовим, Т.Д. Морозовою, П.К. Загорієм, М.Ф. Векличем, Н.О. Сіренко, Ж.М. Матвіїшиною, Н.П. Герасименко та ін. дозволило цьому методу зайняти належне місце у палеогеографічних дослідженнях, особливо при вивченні закономірностей розвитку молодих геологічних формацій та реконструкції давніх ґрунтів на археологічних об'єктах.

В останні десятиріччя активно розвивається новий напрямок палеопедологічних досліджень – геоархеологічний (А.Л. Александровський, І.В. Іванов, В.А. Дьомкін, Ю.Г. Чендев, Н.П. Герасименко, Ж.М. Матвіїшина та ін.). Основи використання палеопедологічного методу у дослідженні плейстоценових і голоценових ґрунтів викладені в монографії М.Ф. Веклича, Ж.М. Матвіїшиної, В.В. Медведєва та ін. [1], де детально висвітлено конкретні прийоми палеопедологічного та мікроморфологічного вивчення. В роботі М.Ф. Веклича [2] розглянуто проблеми розвитку голоценової природи на основі аналізу пам'яток – індикаторів клімату, розроблена схема періодизації голоцену з виділенням 24 дрібних етапів змін клімату. Короткоперіодичні зміни клімату голоцену висвітлено у колективній монографії [3]. Результати досліджень розвитку голоценових ґрунтів України на територіях давніх поселень опубліковано у статтях останніх років Ж.М. Матвіїшиної, Н.П. Герасименко, О.Г. Пархоменка, С.П. Кармазиненка, О.В. Мацібори, С.П. Дорошкевича, А.С. Кушніра та ін. [4-9].

За запрошенням директора рятівної археологічної служби науково-дослідного центру Інституту археології НАНУ О.Осаульчука нами досліджено